

Conclusies en uitdagingen voor beleid

Trendverkenning Demografie
Overijssel 2030

Trendbureau Overijssel, 2008

Inleiding

Samen met de vijf grote steden in Overijssel en de regio Twente werkte het Trendbureau Overijssel in 2008 mogelijke toekomstbeelden uit voor demografische ontwikkeling in de regio in de Trendverkenning Demografie. In dit document zijn de belangrijkste conclusies van het literatuuronderzoek, verschillende interviews en de werksessies opgenomen, en de uitdagingen die het Trendbureau Overijssel signaleert voor beleidsmakers naar aanleiding van de resultaten van de Trendverkenning Demografie.

De tekst in dit document was eerder online beschikbaar. Ook in PDF-formaat zijn in blauw nog steeds links te vinden naar artikelen en filmpjes op internet. Als u internetverbinding heeft, opent de link vanzelf als u met de muis op de tekst gaat staan, de control knop inhoudt en op uw linkermuisknop drukt.

Belangrijkste conclusies

De bevolking van Overijssel groeit minder hard tot 2025. In Twente zullen we daarvan eerder de gevolgen zien dan in West-Overijssel. Dat is één van de rode draden uit de Trendverkenning Demografie. Deze verkenning geeft aan dat de provincie Overijssel verschillende veranderingen tegemoet gaat. Hoe deze veranderingen eruit zullen zien is ongewis. Toch blijkt dat er een aantal rode draden zijn te vinden in de ontwikkelingen. Demografische ontwikkelingen zijn immers deels goed voorspelbaar op basis van de huidige bevolking. Een overzicht.

Groei vlagt af, van krimp nog geen sprake

De belangrijkste rode draad is dat de komende periode tot 2025 de bevolkingsgroei zal afvlakken. Van substantiële krimp is geen sprake. Lokaal kunnen verschillen optreden tussen enkele gemeenten of regio's. Zo zal de bevolkingsgroei in Twente eerder afvlakken dan in West-Overijssel. Als er bevolkingsgroei optreedt, zal dit in vooral in de grote steden zijn. De ontwikkeling in Nederland is nog relatief gunstig. Het Nederlandse geboortecijfer is met 1,8 kind relatief gunstig ten opzichte van de 1,2 in de omliggende landen.

Concurrentie tussen regio's

Heel Europa kampt met dezelfde ontwikkeling. De situatie in Overijssel is niet uniek. Er zal dus concurrentie ontstaan tussen regio's om de steeds schaarser wordende arbeidskrachten. De migratie als gevolg van de concurrentie tussen regio's en economische ontwikkelingen elders in de wereld is de grootste onbekende factor voor de toekomstige bevolkingsomvang. In andere werelddelen, zoals Azië, groeit de economie hard en wordt tegelijkertijd aan schaarser wordende arbeidskrachten getrokken. Hetzelfde geldt voor Europese regio's met een laag geboortecijfer. Dat mensen naar Overijssel komen is geen automatisme. Net als de andere regio's, moet de provincie hard werken om de concurrentie het hoofd te bieden. Volgens de *Staat van Overijssel* blijkt de provincie voor veel kernwaarden te scoren op het Nederlandse gemiddelde. Kan dit omgebogen worden tot een onderscheidende waarde die mensen naar Overijssel trekt en behoudt? In het verlengde hiervan speelt de vraag op welke schaal de concurrentie plaatsvindt. De ontwikkelde scenario's voor Overijssel laten zien dat samenwerking met andere regio's noodzakelijk kan zijn. Dit kunnen geografisch aangrenzende gebieden zijn, maar ook gebieden met een sterke economische band elders in de wereld, (zie ook *Knoopkwaliteit*).

Dynamiek in de bevolking

Dat het aantal mensen in Overijssel vrijwel gelijk blijft betekent niet dat er geen beweging of dynamiek is in de bevolkingssamenstelling. Mensen worden ouder, relatiepatronen veranderen en de verschillende sociale klassen ontwikkelen een eigen leefstijl. Feminisering van de maatschappij leidt tot veranderende relatie- en dus ook veranderende woon-werkpatronen. De bekende gezinssamenstelling van de vorige eeuw komt steeds verder onder druk staan. Ritsende relaties zullen zorgen voor verschillende gezinssamenstellingen, maar ook tot andere relaties tussen kinderen en hun ouders of verzorgers. Bestaande inrichting van steden, wijken en dorpen speelt hier nog onvoldoende op in. Ouder wordende burgers brengen ook veranderende leefpatronen en leefstijlen met zich mee. Het is te verwachten dat een deel van de bevolking meer mobiel wordt of gedurende het jaar op meerdere plaatsen zal wonen.

Eigen leefstijl midden en hogere klassen

Veranderende relatiepatronen en partnerkeuze leiden tot andere leefstijlen. Midden- en hogere klassen eisen maatwerk en kwaliteit. Men maakt bewust keuzes voor gezin, werk- en leefomgeving en voert deze ook door. De behoefte aan kwaliteit betekent een belangrijke impuls voor serviceverlening in de regio, maar stelt ook hoge eisen aan de kwaliteit van faciliteiten. Ontbreekt deze service dat zal men eerder geneigd zijn te vertrekken. Binding aan de regio en ook sociale cohesie staan daardoor onder druk. Gevolg van de partnerkeuzes kan ook zijn dat verschillen tussen gezinnen in ontwikkelingsmogelijkheden groter worden. Verschillende groepen, waaronder de laag opgeleide mannen, dreigen de aansluiting te verliezen (zie publicaties van Jan [Latten](#)).

Rol burger en overheid verandert

De invloed van internet en nieuwe communicatietechnologie wordt pas de komende jaren echt merkbaar in de maatschappij. Burgers krijgen nu de middelen ter beschikking die voorheen exclusief aan specialisten en overheden was voorbehouden. Denk aan Google Maps met alle plan- en ontwikkelgereedschappen die daarin verwerkt zijn.

Het gevolg is dat de burger het heft in eigen hand neemt en zelf plannen maakt, en zijn eigen leefomgeving inricht. Mensen oriënteren zich op leefomgevingen met behulp van internetsites van burgers en maken minder gebruik van officiële kanalen. Het gevolg is dat nieuwe besluitvorming- en overlegstructuren ontstaan. Deze zullen grote invloed hebben op de wijze waarop in de toekomst besluiten worden genomen, maar ook op de wijze waarop Overijssel zal concurreren met andere regio's. Keuzes voor vestiging in de regio zullen vooral mede gebaseerd zijn op wat inwoners zelf publiceren op eigen sites.

Ter illustratie

Wat staat ons de komende 20 jaar te wachten? Bekijk het filmpje [Futurecheck 2020 op YouTube](#)

Literatuur

Lees het artikel '[Provincie moet uitgaan van bescheiden in plaats van forse groei](#)' uit de Stentor van 15 mei 2008

Uitdagingen voor beleid

Het Trendbureau Overijssel beschikt over een rijke oogst aan trends, ontwikkelingen en rode draden die de Trendverkenning Demografie heeft opgeleverd. Wat betekenen deze zaken voor de ontwikkeling van beleid? Welke uitgangspunten komen hieruit naar voren?

Omslag van groeidenken naar consolidatie: innovatief consolideren

Innovatief consolideren is een nieuwe uitdaging. Het afvlakken van de groei vraagt om een andere benadering en aanpak van vraagstukken. Jarenlang was het beleid gericht op groei. De vraagstelling van de toekomst wordt hoe om te gaan met de gelijkblijvende omvang van de bevolking. Dit betekent niet dat geen beleid meer nodig is. Juist de dynamiek in de veranderingen in de samenstelling van de bevolking vragen om afstemming op een nieuwe vraag. Moeten we nog dezelfde soort wijken en huizen bouwen of vragen ritsende relaties en zelfstandige ouderen om andere woonvormen? Betekent een gelijkblijvend aantal mensen minder stijging van mobiliteit? Of wordt deze gedreven door andere factoren?

Hoger opgeleiden vragen om kwaliteit en maatwerk. Wat betekent dit voor onze faciliteiten als scholing, zorg, cultuur en sport. Moeten we ons richten op voldoende aanbod of moeten we juist consolideren om te komen tot hoge kwaliteit? Wanneer moet de omslag gemaakt worden van kwantiteit naar kwaliteit? Moeten we versneld omschakelen, om de veranderingen voor te zijn en daarmee de provincie sterker te laten concurreren met andere regio's, of moeten we juist zo lang mogelijk doorgaan met de bestaande faciliteiten? De verwachte demografische ontwikkeling noopt tot het stellen van deze vragen.

De nadruk komt nu te liggen op aanpassing en verbetering van bestaande infrastructuur, wijken en faciliteiten. Met kwaliteit en maatwerk als kernbegrippen. Tijdig onderkennen van de veranderende vraag en bewust sturen van de omslag van groei naar consolidatie maken deel uit van de proactieve benadering. Het rapport [Bevolkingsdaling van de ROB](#) laat zien dat gemeenten nu nog te vaak uitgaan van groei, terwijl deze reeds voorbij is. De uitdaging is dit proces voor te zijn, tijdig te sturen op excellent managen, bewust anticiperen en waar nodig investeren in de nieuwe situatie.

Flexibiliteit kernwaarde

Bij plannen houden we rekening met bekende ontwikkelingen. Het verleden leert dat toekomstbeelden sterk kunnen veranderen. De verandering van groei naar stabiliteit en verandering in de samenstelling van de bevolking vraagt om flexibiliteit in plan- en besluitvorming. Niet meewaaien met alle winden, maar vooral in staat om visie, beleid en uitvoering tijdig en bewust bij te sturen als de toekomst zich toch anders ontwikkelt dan vermoed. Giet geen plannen in beton, maar zorg dat wijzigingen in de toekomst mogelijk zijn als omstandigheden dit vereisen.

Ter illustratie:

Bekijk hier [een filmpje van het Trendbureau Overijssel over flexibiliteit](#)

Plannen met een ingebouwde flexibiliteit zijn het meest toekomstbestendig. Dit vraagt wel om een bewuste stap in de ontwikkeling en voorbereiding van beleid en het maken van keuzes. De [windtunnel](#) en [scenario's](#) zijn ontwikkeld om deze stap te ondersteunen. We kunnen daarmee vooraf toetsen hoe beleidsopties en plannen uitpakken in verschillende toekomst en welke mogelijkheden voor bijsturing er dan zijn. Het maakt ons beleid meer robuust. Infrastructuurbeheerders als havens en luchthavens gaven al het voorbeeld hoe flexibiliteit optimaal kan worden ingebracht in beleid en uitvoering van bijvoorbeeld aanleg en gebruik van infrastructuur.

Kennis van sturingsmechanismen

Verandering van groei naar consolidatie heeft ook invloed op de onderliggende sturingsmechanismen. Het [ROB-rapport](#) besteedt bijvoorbeeld aandacht aan de gevolgen van de omslag voor bestuur en financiering van gemeenten en provincie. Effectiviteit van maatregelen hangt mede af van de mate waarin we erin slagen geldstromen en investeringspatronen aan te passen aan de nieuwe situatie. Bijgaand YouTube [filmpje](#) en het rapport [Bevolkingsdaling van de ROB](#) geven een goede illustratie dat niet alleen het beleid maar ook de inzet van de middelen en criteria voor succes afgestemd moeten zijn op de nieuwe situatie. Goede kennis van deze systemen zoals financiering van gemeenten is cruciaal om effectief te kunnen sturen. Hetzelfde mechanisme zien we op de

Huizenmarkt waar onlangs bleek dat vraag en aanbod van huizen niet matchen. Uit de analyse bleek dat het financieringsmechanisme vooral de bouw van appartementen stimuleerde of bij de financiering van de prachtwijken door corporaties. Onderliggende mechanismen zijn heel sterk en kunnen, ook onbewust, leiden tot onbedoelde invulling van beleid.

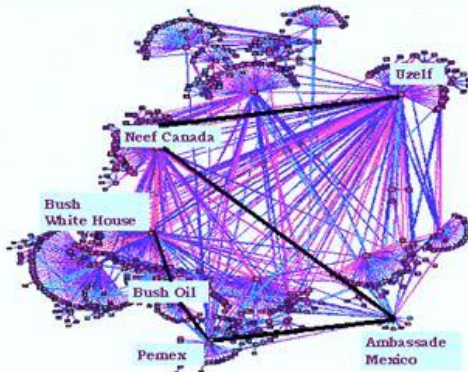
Verbinden van resultaten

Door toenemende concurrentie tussen regio's in de strijd om de schaarse inwoners en werknemers moeten we beleidsopties kunnen wegen in dit kader. Wereldwijd zien we zelfs een toenemend [onderscheid in het vestigingsklimaat tussen regio's](#).

Om als regio aantrekkelijker te worden als vestigingsplaats helpt het te denken in de termen knooppkwaliteit van een locatie en plekkwaliteit. Dit geldt voor alle schaalniveaus: van wijkniveau tot landelijk niveau.

Met knooppkwaliteit bedoelen we de mate waarin een locatie verbonden is met andere economieën. Dit zijn niet alleen de fysieke infrastructuurverbindingen, maar ook de verbanden en netwerken van bedrijven, kennisinstellingen, overheden en mensen. Daarnaast valt onder knooppkwaliteit ook de effectiviteit en aanwezigheid van opleidingen, human capital, en de economische structuur van het bedrijfsleven.

- Knooppkwaliteit

- Plekkwaliteit

Bekijk hier [een filmpje van het Trendbureau Overijssel over plek- en knooppkwaliteit](#).

Plekkwaliteit betreft de aspecten van een locatie die relevant zijn voor de leefomgeving en die mensen in staat stellen een eigen leefstijl te ontwikkelen. Belangrijke aspecten zijn wonen, zorg, scholen, sport, kunst en cultuur. Daarnaast zijn ook de ruimtelijke kwaliteit, het landschap en streekeigen kenmerken als noaberschap, bepalend voor de invulling van de plekkwaliteit

Knooppkwaliteit	Plekkwaliteit
Verbinding andere economieën <ul style="list-style-type: none"> • <i>Infra</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Weg/water/lucht/rail</i> • <i>virtueel</i> • <i>Werk</i> • <i>Human capital</i> • <i>Opleiding/kennis</i> • <i>Structuur economie eigen regio</i> 	Aspecten leefomgeving <ul style="list-style-type: none"> • <i>Wonen</i> • <i>Zorg</i> • <i>Faciliteiten</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Scholen</i> • <i>Sport</i> • <i>Schouwburg etc.</i> • <i>Natuur</i> • <i>Cultuur</i>

De knoop- en plekkwaliteit bepalen in belangrijke mate de aantrekkelijkheid van een locatie als vestigingsplaats. Beleidsopties en keuzes kunnen de knoop- of plekkwaliteit versterken of verzwakken. Bij het maken van keuzes is het van belang na te gaan wat de gevolgen zijn voor het vestigingsklimaat in de vorm knoop- en plekkwaliteit.

Wat betekent dit voor Overijssel?

Tijdens de ontwikkeling van trendverkenning Demografie vond discussie plaats over de situatie in Overijssel. Een overzicht van de opmerkingen die daarbij een rol speelden:

- Er is behoefte aan een concentratie op endogene groei van de werkgelegenheid, aan het stimuleren van bestaande bedrijven. Kijk niet teveel naar de Randstad en Duitsland. De Randstad zal niet onbereikbaar worden, laat je ontwikkelingen niet door andere regio's bepalen.
- Als de bevolkingsomvang niet toeneemt, moet je wellicht toch nog je woningvoorraad uitbreiden. Dit komt door een toename van het aantal huishoudens.
- Het beste moment om hoogopgeleide internationale migranten aan te trekken is tijdens hun opleiding.
- In de toekomst is knoopkwaliteit de belangrijkste aantrekkingskracht. Met een toenemende knoopkwaliteit stijgt ook je plekkwaliteit. Als overheid zou je condities moeten scheppen en stimuleren voor endogene groei en startende ondernemers. Het midden- en kleinbedrijf speelt hierbij een grote rol in Overijssel.
- Diversiteit is van groot belang, vermijd concentratie op één sector en stuur op verbindingen met andere economieën. Maar verzet je niet tegen de verschillen die optreden tussen stad en platteland: het is beter een aantal sterke centra te hebben dan te blijven proberen werkgelegenheid te spreiden.
- Om bedrijven aan te trekken hoef je geen nieuwe bedrijventerreinen te bouwen: in de Randstad staan nog genoeg lege bedrijventerreinen. Ons economisch zwaartepunt verschuift naar een kennis- en diensteneconomie, en die bedrijvigheid vindt plaats in steden, dus schep daar de randvoorwaarden.
- Om een aantrekkelijke vestigingsplaats te worden moet je voorzien in menselijke behoeften, aantrekkelijkheid en beleving komen op de tweede plaats.
- Waar ligt de aantrekkelijkheid van Overijssel en hoe is Overijssels concurrentiepositie ten opzichte van andere regio's?

Literatuur

- Lees het artikel [Nederland is passé, de toekomst is aan Noorderland, Randstad en Zuiderland](#) uit het NRC Handelsblad
- Lees het artikel [Actiegroep zoekt het hogerop](#) uit De Stentor van 15 mei 2008
- Lees het artikel [Provincie laat jongeren meebeslissen over toekomst](#) uit De Stentor van 30 april 2008
- Lees het artikel [Via Google Maps in Landschap IJsseldelta](#) uit De Stentor van 25 april 2008
- Lees het artikel [Met kwaliteit de vergrijzing te lijf](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 24 april 2008
- Lees het artikel [Potentie van de regio wordt niet groter door lustopwekkende praat](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 17 mei 2008
- Lees het artikel [Nieuwe initiatieven in de Stedendriehoek brengen theorie en praktijk samen](#) uit De Ondernemer van 15 mei 2008
- Lees het artikel [Zwolle serveert de bezorgde burger af](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 24 mei 2008
- Lees het artikel [Twente moet internationaal 'smoel' krijgen](#) uit de Twentse crt. Tubantia van 16 mei 2008
- Lees het artikel [Maak 'bevolkingskrimp' bespreekbaar](#) op Aedesnet van 25 oktober 2007

